

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE nr 1/1981-82 med anledning av ltm Alarik Häggbloms m.fl. hemställningsmotion till landskapsstyrelsen om utarbetande av förslag till ändring av landskapslagen om landstingsval och kommunalval så att varje röstande tillkommer mer än en röst.

Landstinget har över ovannämnda framställning inbegärt lagutskottets utlåtande. Utskottet, som hört pol.mag. Casper Wrede, får härmed vördsamt anföra följande.

Landstingets medlemmar skall enligt självstyrelselagen väljas genom omedelbara, proportionella och hemliga val, där rösträtten är allmän och lika för män och kvinnor. Närmare bestämmelser om valens utformning och tekniska genomförande utfärdas genom landskapslag. Vallagstiftningen har, som motionärerna framhåller, sedan nu gällande självstyrelselags tillkomst ändrats eller helt förnyats vid flera tillfällen. Avsikten har varje gång varit dels att utveckla valsystemet i riktning mot största möjliga inflytande för den enskilda väljaren, dels att förbättra och förenkla det valtekniska förfarandet.

De valsystem som i dag är i bruk världen runt består av två huvudtyper: majoritetsval där majoriteten av väljarna blir representerade, och proportionella val där olika äsiktsriktningar blir företrädda efter sin andel av de avgivna rösterna. Ett proportionellt valsystem framhäver i regel i mindre utsträckning personvalsmomentet än majoritetsvals-systemet men garanterar att väljarkåren blir allsidigt representerad. Majoritetsval förenas vanligen med enmansvalkretsar medan vid proportionella val oftast flera mandat skall besättas. I Förbundsrepubliken Tyskland förekommer ett kombinerat system vid förbundsdagsvalet: Halva förbundsdagen besätts genom majoritetsval i enmansvalkretsar och den andra halvan genom ett proportionellt val där varje delstat utgör valkrets. Väljaren har två röster, en för vardera valet. Majoritetsvalet sker som ett rent personval medan det proportionella valet sker i form av listval, där väljaren tar ställning till på förhand fastslagna partilistor. Nittio procent av väljarna röstar på samma parti i båda valen.

Det tyska systemet innebär på sätt och vis två skilda valförrättningar där väljaren har en röst för varje val. I övrigt har utskottet inte erhållit kännedom om något valsystem i med oss jämförbara förhållanden, där väljarna skulle ha flera än en röst. I Australien, där majoritetsval till-

lämpas, förekommer visserligen ett system med s.k. alternativ röstning. Väljaren kan ange vilken kandidat han föredrar i andra och tredje hand o.s.v. Dessa röster tas i betraktande om någon kandidat inte får absolut majoritet vid den första röstsammanräkningen och överförs då på kandidaterna enligt väljarens prioritetsordning. I USA förekommer flera val kombinerade vid samma röstningstillfälle (senat, delstatsförsamling, fullmäktige, borgmästare etc.) men varje röst avges härvid för ett skilt ändamål. Av de nordiska länderna har Finland det mest personinriktade valsystemet. Rösten avges här som bekant på en bestämd kandidat. Antalet mandat per parti (valförbund) avgörs av valförbundets samlade röstetal men vilka personer som skall representera partiet avgörs av kandidaternas interna ordningsföljd enligt röstetal. I de övriga nordiska länderna tillämpas listvalsystem där väljaren har inga eller små möjligheter att påverka kandidaternas ordningsföljd. Rösten avges således endast till förmån för partiet. Ordningsföljden inom listan avgörs i nomineringsskedet inom partiernas egna organ.

Det har anförts att en reform enligt motionärernas förslag kunde bidra till att höja det låga valdeltagandet på Åland. Av den undersökning om orsakerna till det låga valdeltagandet som nyligen utarbetats av pol.mag. Casper Wrede på uppdrag av Aländsk Samling framgår att valtekniska orsaker i ringa grad bidrar härtill. Visserligen har 9 % av icke-röstarna som orsak uppgett att de inte kunde välja mellan kandidaterna, vilket möjligen kan tydas så att de hade röstat om de kunnat rösta på flera kandidater. Å andra sidan utgör denna kategori blott 3-4 % av hela valmanskåren och man torde dessutom kunna räkna med att ett valsystem med flera röster per person av somliga väljare kunde betraktas som så förvirrande, att de i sin tur avstår från att rösta.

Verkningarna av den reform motionärerna efterlyser är svåra att förutse. En möjlighet är att de flesta väljarna skulle lägga alla de tre föreslagna rösterna på samma kandidat. I så fall skulle valresultatet inte alls förändras i förhållande till nuläget, enda skillnaden är högre individuella röstetal och jämförelsetal. Om däremot rösterna fördelas på olika kandidater eller delvis lämnas outnyttjade är resultatet mera svårbedömbart. Den metod som nu används vid fördelningen av mandaten (d'Hondts metod) gynnar större valförbund. Den tendensen framgår även av valresultaten på Åland. I den mån väljarna inte är "partitrogna" utan fördelar sina röster på olika valförbund kan möjligen den tendensen förstärkas.

utgår från en strävan att ytterligare förstärka den enskilda väljarens inflytande på landstingets personsammansättning. Flera röster skulle innebära möjlighet att stöda flera olika kandidater. Resonemanget bygger på en troligen riktig uppfattning att väljarna ofta är splittrade i sina åsikter om politik och kandidater i politiska val. De kan vara benägna att stöda en fraktion eller en viss kandidat inom en sektor av politiken och en annan kandidat inom en annan sektor. Om det föreslagna valsystemet skulle genomföras kan förmodligen vissa mera politiskt medvetna väljare komma att koncentrera sina röster på en enda kandidat. Andra mera osäkra väljare kan förväntas fördela sina röster på olika kandidater. Utgående från ett i övrigt oförändrat valsystem med listor och valförbund skulle detta snarare leda till minskade chanser för den senare väljargruppen att få sina kandidater invalda. Härigenom skulle den föreslagna reformen i själva verket motverka sitt egentliga syfte, att motivera de osäkra väljarna att rösta och öka deras inflytande.

Utskottet konstaterar ytterligare att vårt nuvarande valsystem bygger på en kombination av grupp- och personpreferenser och att personvalsmomentet redan nu är starkt betonat vid en jämförelse med exempelvis övriga nordiska valsystem. Det proportionella valsystemet grundar sig alltid på en viss grad av samverkan mellan kandidater med likartad intresseinriktning, politisk och/eller regional, och syftar till att väljarens röst skall komma dessa gemensamma intressen till godo även om den enskilda kandidat väljaren prefererar inte blir invald. De invalda kandidaterna skall med andra ord anses företräda hela den väljarkår som står bakom valförbundets kandidater, inte blott de väljare som stött de invalda.

En tänkbar följd av den föreslagna reformen är att valkampanjerna blir mera personcentrerade. Vissa kandidater kan med tanke på möjligheten att erhålla väljarens alla tre röster försöka appellera till denne genom en starkt personligt upplagd valkampanj. Härigenom gynnas lätt resursstarka kandidater och så kallade "kända namn", något som redan med nuvarande valsystem kommit till synes vid olika val i riket. Enligt utskottets mening är en sådan utveckling inte önskvärd hos oss.

En allmän strävan har länge varit att förenkla valproceduren så mycket som möjligt samt att valsystemen i de olika val som förrättas i landskapet skall vara så likartade som möjligt. Skulle motionärernas förslag genomföras innebär det ett avsteg från dessa linjer. Att inför den förestående självstyrelsesrevisionsrevisionen inleda ett tämligen långt gående och till sina konsekvenser okänt experimenterande med valtekniken förefaller enligt utskottets uppfattning inte särskilt ändamålsenligt.

Med hänvisning till det ovan anförda och till de rent tekniska och praktiska problem motionärernas förslag kan förväntas innebära får utskottet vördsamt föreslå

att Landstinget måtte förkasta föreliggande hemställningsmotion nr 67/1980-81.

Mariehamn den 28 oktober 1981.

På lagutskottets vägnar:

Sune Carlsson
ordförande

Lars Ingmar Johansson
sekreterare.

Närvarande i utskottet: ordf. Sune Carlsson, v. ordf. Berg samt ledamöterna J,-E. Lindfors, Eriksson och Bert Häggblom.